

Мишел Турније

ДВЕ ПРИЧЕ

ЛЕГЕНДА О МИРИСИМА

Да се подсетимо најпре да је Бог, према Светом писму, начинио Адама од пустињског песка, а да би га оживео, удахнуо му је ваздух у ноздрве. Тако му је подарио живот који ће бити у знаку мирисних опажаја. Ваља се такође сложити да је подухват био парадоксалан. Оставити само у пустињи једно биће код кога је чуло мириса главно, зар то не значи осудити га на несрећу? Уистину, после много хиљада година, нашла се једна позната француска певачица да тврди како њен легионар пријатно мирише на топао песак. Али су сви експерименти отада потврдили да се ту ради о чисто песничкој слободи јер је песак, било да је хладан или топао, очигледно без мириса.

Дакле, Бог је једног дана лебдећи изнад пустињских дина, затекао Адама у чудном положају. Превлачио је носем дуж своје руке и узалудно покушавао да настави своје истраживање завлачећи га под свој пазух.

– Шта то радиш, сине? рече Бог.

– Миришем, одговори Адам, или боље рећи трудим се да нешто намиришем, јер највише осећам да ништа не осећам.

И окрете му леђа тужно слежући раменима.

Бог стаде да размишља. Ако Адам треба да има живот у знаку мириса, помисли он, онда није добро да остане сам. Али то није све. Треба му и мирисно окружење.

Бог се, дакле, даде на посао и створи Рај. Елем, Рај није био ништа друго до један цветни врт овичен шумом сандаловог, кампе-

шовог и амарантовог дрвећа. А сваки цвет је ширио миомирис попут кадионице, као што је то написао песник. Рајско земљиште такође није лично на суви, неплодни песак без мириса од кога је био начињен Адам. То је била масна, тешка и богата прница, а од те твари Бог начини Еву.

Ева отвори очи, угледа Адама, уздахну дубоко и пружи руке ка њему:

– Дођи, лепотане! рече му она.

Адам јој се приближи и осети мирисе који су лебдели око њеног нагог тела.

– Лепа госпо! промрмља он очаран.

Ухватише се за руке и кренуше у необично чисту средину, у коју још није крочила људска нога и у којој није било ничег другог до пвећа, шума и животињског крзна.

– Удахни, мили мој, рече Ева. То нас дочекује природа пре стварања човека, три невиности, биљна, шумска и животињска.

– Мирис петог дана стварања света, додаде Адам, пошто смо ми створени шестог дана.

Тако је протицао срећни живот у Рају, у ритму мириса који су једини означавали сате и свакодневне догоровштине. На пример, онај догађај кад је Адам на жалу нашао црну и позлаћену куглу коју је поконио Еви. Или онај дивни тренутак кад се после заласка сунца плава ноћ спушта на њих. Или пак Евин доживљај кад је једног дана пронашла у трави склупчану змију чије су дивне шаре толико подсећале на драго камење. Пружила је руку према овом живом драгуљу кад се зачу Божји глас са неба: »Отров!« говорио је тај глас. Адам и Ева устукнуше ужаснути. Али Змија им је, усправљајући се на свом репу, послала топао, треперав, сјајан и загонетан дах да би их завела. Они побегоше, али су одсад знали да још нису рашчистили са Змијом.

Елем, у Рају је било мноштво дрвећа и свако је преко својих плодова преносило одређена знања. Једно је откривало математику, друго хемију, треће оријенталне језике. Бог рече Адаму и Еви:

– Можете јести плодове са сваког дрвета и стећи сва знања. Али немојте случајно јести плодове са дрвета мириса, јер ћете упознавши вештину прављења мириса сместа престати да бесплатно добијате пријатне мирисе из природе. Од ње ћете добијати само непријатне мирисе, а верујте ми, нема ничег горег од непријатног мириса.

Адам и Ева су се двоумили. Змија их обави својим отровним и примамљивим мирисом.

– Једите плодове са дрвета познавања мириса, рече им. Кад упознате вештину справљања и хемију мириса, моћи ћете да правите сопствене мирисе а они ће бити исто тако добри као они из Раја.

На крају су подлегли искушењу. Само што су загризли плод с дрвета познавања мириса њихове се ноздрве стиснуше од ужаса и туге. Сви мириси из Раја су се одједном расули и до њих су сад допирали само најобичнији мириси. Мириси прнице, покошеног сена, опалог лишћа, мокре длаке кокера, нагорелог дрвета и гари, мирис за који нико не мари, то су извесно за нас, сиротане из пост-рајског периода воњеви детињства од којих нам заигра срце. За Адама и Еву

био је то један те исти смрад њихове нове несреће. Имало је и нешто горе. Кад су се приближили једно другом желећи да осете мирис својих душа, обоје осетише само један мирис – мирис зноја. Јер се не може зарађивати хлеб насушни у зноју лица свога без напорног презнојавања. Тада су углас изговорили најнаказнију, најкобнију, најнепристојнију реч међународног жаргона: »Треба нам«, рекоше, »дезодоранс.«

Змијина обећања можда нису била сасвим лажна, али човеку су биле потребне хиљаде година лутања и трагања да би пронашао један за другим велике рајске мирисе. Бог није попео Мојсија на Синај само да би му предао таблице са законима. Он му је такође издиктирао рецепт првог парфема у људској историји (чиста измирна, ароматични цимет, мирисна трска, метвица и маслиново уље). Бескрајно се расправљало о хришћанској револуцији. Њен прави смисао је у поклонима које је Божанско дете примило од три библијска краља: злато, тамјан и измирна. То јест, два велика парфема и метал од којег је била бочица – злато – у време кад кристал још није постојао. Кад је одрастао, Исус је показао да није заборавио тај наук из раног детињства. Кад је Марија Магдалена просула на његову главу један мирис непроцењиве вредности, његови ученици су се љутнули због толиког расипништва. Исус их је оштро укорио јер је сматрао да с пуним правом заслужује ту част.

Али требало је сачекати још, посебно на Француску двадесетог века, да би се видела истинска експлозија мирисних проналазака, читава плејада генијалних произвођача парфема.

Све је почело 1912. године кад је Герлен лансирао Предвечерњи час. Кома год је доспео у нос мирис перунике, сунцокрета, јасмина и бугарске руже, био је пренесен у први сумрак на свету кад су прве звезде затрепериле изнад првог загрљеног људског пара. И свако је оплакивао у себи то доба нујне љупкости. Нешто друго се десило 1921. године кад је Шанел створила свој Број 5. Овај број је означавао датум, пети мај (пети месец у години). Али она нас враћа у нашем прадедовском сећању и на пети дан стварања света, кад су на земљи постојале шуме, море и животиње, али не и човек. Затим нам је 1927. године Ланвен докотрљао црну и позлаћену куглу, ону исту коју је Адам нашао на жалу и који се зове Арпеђо. Требало је да прође још дуги низ година пре него што су Балмен са Лепом господом и Ермес са Лепотаном поново пронашли, сваки за себе, поздрав који су изменили наши први родитељи кад су, пробудивши се, открили да се чудесно разликују и допуњују. Што се тиче Отрова, моћног и заводљивог мириса Змије, справиће га Кристијан Диор.

Тако сваки велики парфем представља врата која се отварају ка нашој рајској прошлости. Марсел Пруст је прославио укусу мадлене која му је вратила детињство. Пошто има дивовска крила, парфем нам враћа чаробни врт у коме се први пар чедно волео под покровитељским оком Великог Божанског Произвођача парфема.

ПИСАТИ УСПРАВНО

Затворски надзорник центра Клерикур ме је упозорио: »Сви су они правили велике глупости, тероризам, узимање талаца, оружана пљачка. Али су у слободно време, кад нису радили у столарској радионици, прочитали неке ваше књиге и желели би да о томе попричају са вама.« Прикупио сам, дакле, храброст и упутио се у тај пакао. Није ми било први пут да идем у затвор. Као писац, разуме се, и да разговарам са овим посебно пажљивим читаоцима, малолетним затвореницима. Из ових посета остао ми је у устима укус неподношљиве опорости. Наиме, сетио сам се једног дивног јунског дана. После двочасовног разговора са људским бићима сличним мени, сео сам у кола помисливши: »Њих сад враћају у ћелије а ти ћеш вечерати у својој башти са пријатељицом. Зашто?«

Одузели су ми документа а заузврат сам добио велики жетон са бројем. Прешли су детектором метала преко моје одеће. Затим су се аутоматска врата отворила и затворила за мноме. Нашао сам се иза решетака. Кренух ходницима који су мирисали на средство за чишћење. Попех се уз степенице које су биле заштићене мрежама »због покушаја самоубиства« како ми је објаснио чувар.

Окупили су се у капели, неки од њих веома млади. Заиста су прочитали неке моје књиге. Слушали су ме и на радију. »Ми обрађујемо дрво а хтели бисмо да знамо како се прави књига.« Причао сам им о својим претходним истраживањима, путовањима, затим дугим месецима усамљеничког занатског рада за столом (рукопис = писано руком). Књига се прави као и комад намештаја, стрљивим уклапањем различитих делова. Треба и труда и времена.

– Да, али зна се чему служе сто и столица, а каква је корист од писца?

То питање је било неизбежно. Рекао сам им да друштву прети смртна опасност од сила поретка и организације које га притискају. Целокупна моћ – политичка, полицијска и административна – конзервативна је. Ако се не доведе у равнотежу са нечим, створила би једно укочено друштво слично кошници, мравињаку или термитњаку. Не би било више ничег људског тј. непредвидљивог и креативног међу људима. Природна улога писца је да уз помоћ својих књига упали огњишта размишљања, оспоравања, преиспитивања постојећег поретка. Писац неуморно позива на побуну и неред јер нема ничег људског без стварања, али свако стварање изазива ремећење реда. Зато је писац тако често жртва напада и прогона. Навео сам им Франсоа Вијона који је био више у затвору него на слободи, Жермен де Стал, која је упутила изазов Наполеоновој власти, одбијајући да напише једну једину реченицу покорности којом би умилостивила тиранина, Виктора Игоа који је провео двадесет година изгнан на једном острвцу. И Жила Валеса и Солжењицина као и многе друге.

– Треба писати усправно, никад на коленима. Живот је посао који увек треба обављати стојећи, рекао сам на крају.

Један од њих је покретом главе показао на танку црвену траку на мом реверу.

– Зар то није знак покорности?

Легија части? По мени, она награђује мирног грађанина који плаћа порез и не узнемирава своје суседе. Али што се тиче мојих књига, оне измичу свакој награди и сваком закону. И навео сам им изјаву Ерика Сатија. Овај непознати и сиромашни музичар је презирао славног Мориса Равела кога је оптуживао да му је украо место под сунцем. Једног дана Сати је с чуђењем сазнао да је Равелу понуђен орден Легије части коју је овај одбио да прими. »Одбија да прими Легију части, али читаво његово дело је прихвата.« А то је било врло неправедно. Ја сматрам да један уметник може да прими све почести под условом да их његово дело одбије.

Растали смо се. Обећали су да ће ми писати. Нисам им веровао. Али преварио сам се. Учинили су и више. Три месеца касније, један камионет из затвора Клерикур зауставио се пред мојом кућом. Отворила су се задња врата и изнели су високи сто од тешке храстовине, један од оних високих столова на којима су некада писали чиновници, али и Балзак и Виктор Иго и Александар Дима. Управо је изашао из радионице и још се осећао на струготину и лак. На њему је била порука: »Да пишете усpravно. Затвореници из Клерикура.«

МИШЕЛ ТУРНИЈЕ (1924, Париз) сматра се класиком савремене француске књижевности. У својој прози даје нове верзије старих митова, и, спајајући у њима традиционално и модерно, смешно и трагично, банално и фантастично, покушава да из једне нове перспективе сагледа скривени смисао ствари. Најпознатија дела су му романи *Пейко или лимбови Пацифика* (1967), *Краљ вилењака* (1970, Голкурова награда), *Мејсори* (1974) и *Гасјар, Мелхиор и Валиазар* (1980), као и збирке приповедака *Тешреб* (1978) и *Вечера за заљубљене* (1989). Две приче које овде објављујемо су из књиге *Вечера за заљубљене*.

Превод са француског и белешка: Горица Дедовић